

Cserbák András

NÉPI VALLÁSOSSÁG – KOMPLEMENTER VALLÁSOSSÁG

A „népi vallásosság” művelésében két alapvető tisztázatlanság tükröződik a megjelent publikációkban és az elméleti alapvetésre vállalkozó kézikönyvekben¹:

1) – Az egyik tisztázatlan terület a „hivatalos vallásosság” és a „népi vallásosság” egymáshoz való viszonyának tükröződése a gyűjtő és a feldolgozó munkában. A publikációkban gyakran jelen van a kétféle vallásosság néha burkolt, néha nyílt szembeállításaként is értelmezhető megkülönböztetése, amiben szakmai-módszertani megfontolásokon túl sajátos ideológiai megfontolások hatnak ahelyett, hogy a jelenséget elhelyeznék a maga saját összefüggésrendszerében. A „semper reformanda” egyházak életében a szemünk előtt játszódnak le olyan folyamatok, amelyek arra utalnak, hogy a „hivatalos” és a „népi” vallásosság egységes, élő rendszer, aminek a folyamatai élőben gyűjthetők és tanulmányozhatók. A keleti egyház teológiájából vett hasonlattal szeretném megvilágítani ezt a mozgást: a Karácsony azt tanítja, hogy minden istenivé azaz magasabbrendűvé válik a „Theandrosz”-ban, ami emberi, a Vízkereszt meg azt tanítja, hogy a vízbe, a kozmosz egyik alkotóelemébe való alámerüléssel Krisztus az egész kozmoszt egy magasabb szintre emelte, ahogy vulgárisan fogalmazzuk, megszentelte. A keleti egyház szertartáskönyvében többszáz áldás és szentelmény van, amelyek a tehéneléstől a kútásásig átfogják az emberi tevékenység minden körét. Ez a teljességre törekvés ontológikus emberi igény. Ha az egyház nem fedi le a kozmosz megszentelésének vagy az emberi élet megszentelésének a teljességét, megteszi azt az ember a maga „népi vallásos” módján, s ehhez fölhasználja a legkülönbözőbb elemeket (néphit, szokás, vallás). Ugyanez történik, ha az egyház kivonul valamilyen területről (pl. liturgikus reformokat kísérő jelenség, hogy paraliturgiák születnek).

2) – Az előbbivel szorosan összefügg a tisztázatlanságoknak egy másik területe. A magyar néprajz nem végezte el azt a szintézist, amely arra lett volna hivatott, hogy a népi vallásosságot, a néphitet, s a szokások egyes típusait vagy bizonyos elemeit a vallásetnológiai komplex rendszerében

¹ BALASSA-ORTUTAY: 1979; 632-654.; ORTUTAY (szerk.) Magyar néprajzi lexikon “népi vallásosság” szócikke Budapest, 1977-1982.; DÖMÖTÖR (főszerk.) Magyar Néprajz VII. kötet.

helyezze el. Gyakori jelenség, hogy amikor az ember a valóság egy területét a „hivatalos vallásosságtól” valamilyen okból függetlenül akarja értelmezni vagy befolyásolni, a „népi vallásosság” adott gyakorlatát szinkretista módon alakítja ki. Felhasználja a történelmi egyházak vallásgyakorlatának az elemeit, szokáselemeket és a magyar ősvallásról áruzkodó elemeket. A konkrét paraliturgikus gyakorlat a „népi vallásosság” új, önálló jelensége lehet, s a gyűjtő-feldolgozó tudománynak egységes, önálló, új jelenségként, és egymástól lényegesen eltérő építőelemeiben is tudni kell kezelni. Az európai néprajz belső fejlődése afelé mutat, hogy egy-egy ilyen jelenség a maga komplexitásában a vallásetnológia tárgya, míg egyes elemeiben a szokáskutatás, a néphit vagy a népi vallásosság tárgya. Ennek a tudományelméleti és módszertani folyamatnak a külső, formai tükröződése, hogy az IVB (Internationale Volkskundliche Bibliografie) szakrendjében a néphit és a népi vallásosság helyett megjelenik a vallásetnológia. Számunkra mégiscsak egy jelzés, hogy a publikációinkat a nemzetközi néprajz egyik legtekintélyesebb információs eszközében a vallásetnológia átfogó, fenomenológiai szemléletű rendszerében kell elhelyezni. A „Magyar néprajz” 7.3. kötetének az előszavában, az 5. oldalon a következő olvasható: „A népszokásoknak általában ismeretes volt a hiedelem hátterük, és a hiedelmek gyakran szokások elvégzését írják elő – ezért is indokolt a kulturális tények e két nagy területének együttes tárgyalása, legalábbis egy kötet keretein belül”. Tisztelettel fűzöm hozzá, hogy ha egy „kulturális tényben” ilyen lényegi kapcsolat van a szokás és a néphit, vagy uram bocsá a szokás-néphit-vallásosság között, akkor az együttes tárgyalás nem „ezért is”, hanem parancsolóan „ezért” indokolt, s a szakmai szintézisnek magasabb szintjére lenne szükség, mint egy kötetnek a fizikai egysége. Az elmondottakat a saját egyházam, a magyar görög katolikus egyház jelenkori, élő vallási gyakorlatból a következőkkel szeretném a teljesség igénye nélkül, s részleteiben is csak jelzésszerűen illusztrálni:

- 1) – liturgia-paraliturgia migráció
- 2) – a vallási élet hivatásos és világi vezetőire alkalmazott értékrend
- 3) – a vallási élet hivatásos és világi vezető egyéniségeinek a tekintélye

1) A jelenkori magyar görög katolikus egyház uniója után lejátszódott egy „latinizálás”-ként számontartott liturgikus folyamat. A katolikus egyházhoz való tartozás érzésének az erősítéseként és demonstrációjaként a keleti egyház évezredes liturgikus gyakorlatától teljesen idegen ájtatosságokat vezettek be az unió hívei. Ekkor konstruálták meg liturgikus szakemberek a rózsafűzér, a szentségimádás, a lourdesi ájtatosság, a litánia, a nagykilenced, a szállást keres a szentcsalád, a Jézus Szíve tisztelet görög katolikus változatát. A II. Vatikáni Zsinattal párhuzamosan lejátszódott

ennek a folyamatnak az ellentéte, s a magyar görög katolikus egyház liturgikus gyakorlata átélte egy „keleti reneszánszot”. A hivatalos egyház a parókusok beállítottságától függően akár az összes említett ájtatosságot elhagyta vagy egyszerre, vagy fokozatosan. Kisvárdán volt alkalmam személyesen megismerni részleteiben is a folyamatot és a következményeit is. Mivel a keleti egyház minden szertartása énekelt, közösségi liturgia, a híveinek együtt, énekelve bármilyen szertartást el tudnak és el is végeznek pap nélkül is, tehát könnyen tudják magukat függetleníteni az egyház hivatalos liturgikus gyakorlatától. A konkrét esetben is ez történt. Amíg a parókus nem tiltotta meg, a templomban végezték pap nélkül a megszo- kott ájtatosságokat, s amikor a parókus nem éppen bölcsen megtiltotta ezt a gyakorlatot, attól kezdve ezeket az ájtatosságokat házaknál végezték, a hivatalos egyház számára titokban, s az ájtatosságok elindultak a paraliturgiává fejlődés illetve változás útján. A közösségek belső törvény- szerűségei alapján kiválasztódtak az ájtatosságok vezetői, az egyház litur- gikus felügyeletének a megszűnése után maguk változtatták a szövegeket és a szertartások menetét is. Ahol a paraliturgiához szükséges liturgikus teret kialakították, azokhoz a családokhoz a papot nem hívták meg, s ha mégis meglátogatta őket, vagy nem engedték be a lakásba, vagy csak a lakás adott helyiségekbe. Ezekre a helyekre hordták be ugyanis a lourdesi Mária, Rózsafűzér Királynéja, Jézus Szíve, Szt. Antal templomból kitiltott vagy csa- ládoknál búcsúi emlékként meglévő szobrait és képeit, s egy asztalból kiala- kított oltáron berendezték a saját hierarchiájukat kifejező mennyszagukat, amihez fogható csak az indián-keresztény szinkretista paraliturgiákon láthat a kutató. A templomokban először gyanakvással és a külső szemlélő számára szokatlan élességgel megfogalmazott kritikával nézték, hogy újra felépítik a korábban elbontott ikonosztáziót, s a liturgikus gyakorlatban közel kétszáz éve kihalt vagy csak elemeiben meglévő rend szerveződik újjá. A parókusok emberismeretétől függően, kisebb-nagyobb krízisek árán összecsiszolódott napjainkra a keleti hivatalos liturgikus és a latinos paraliturgikus szertartás- rend, mint élő, funkcionáló egységes rendszer. Ma a kisvárdai görög katolikusok közé kevés valószínűséggel megy kutatni egy olyan magyar néprajzos, aki csak a szakrális néprajz szégyenlősen tartózkodó magyar ered- ményeivel van fölverteve, mert az előbbieken vázolt folyamat messze meg- haladja a magyar néprajz szakmai illetékességét (görög katolikus liturgiátör- ténét, egyháztörténet), s a kutató a tabunak olyan változatával találja szembe magát, a vallási tabuval, amihez fogható komolyságút csak a törzsi társadal- mak terepmunkása ismer, de a kisvárdai népi vallásosságot kutató magyar néprajzosnak ilyen terepmunkai tapasztalatok megszerzésére nem igen van lehetősége. Nem tudom, hogy van-e olyan szakrális néprajzra specializáló- dott magyar néprajzos, aki bármely felekezet tekintetében posztgraduális kép- zésenként kielégítő jártasságot szerez a választott felekezet teológiájában. Ezt

nem fogalmaznám meg általános követeményként, de egy speciális területen iskolát teremtő munkásságú kutató esetében természetes követelménnyé kell válnia.

2) A vallási közösségeknek szigorú, saját belső értékrendjük van, amivel elbírálják a vezető egyéniségek kiválasztódását és kifejezik a közösséghez és egymáshoz viszonyított rangjukat. Feltétlenül fontos egyrészt még egyébként elismert és rátermett személy esetében is a hitelesség és egy nehezen megfogalmazható érzékeny, kifinomult vagy természetes empátiás készségekkel rendelkező személyiség. Ebben az értékrendben a tanultság, a rang és a természetes intelligencia vagy a képesség merőben különböző kritériumok. Számomra rendkívül tanulságos volt az a tapasztalat, hogy a bizalom egy fokának megszerzésével, a paraliturgikus közösségekbe való befogadás után megismerhettem a véleményüket az egyházmegye papságának egy tekintélyes részéről. A véleményüket a helyettesítések, templombúcsúk, a máriapócsi búcsúk és az esperesi kerületi gyűlések alkalmával megismert, az egyházi hierarchia legkülönbözőbb fokain elhelyezkedő papok liturgikus szereplése alapján fogalmazták meg. Tanulságos az is, hogy a saját értékrendjükben a különböző felekezetek papjai nem felekezetektől függően rangsorolódnak. Ahogy a népi vallásosság vezető egyéniségei között, úgy a papok között is vannak „hívő” vagy „igazi” papok, akiknek „foganatos” a liturgikus szolgálata, s vannak a „papok”, akiknek a papságát, tehát a közösségen belüli funkcióját különféle fokon teljesített kenyérkereső hivatásnak tekintik, de ha választani lehet, nem velük végeztetnek általuk fontosnak ítélt szertartásokat (az átmeneti rítusok hivatalos egyházi szertartásai, szándéokra végzett mise, különféle áldások és szentelmények). Ezzel az értékítélettel a liturgikus szolgálat tényét vagy „érvényességét” nem vonják kétségbe, de a hatékonyságát rangsorolják, s szélsőséges esetekben kétségbe is vonják. Ez az értékítélet nem marad meg az elvi vallási kötelezettségek teljesítése miatt, míg az általuk „foganatosnak” tartotthoz nagy távolságra, áldozatot vállalva is elmennek vagy vendéggként megpróbálják elhívni temetni, esketni vagy haldoklóhoz. Tehát világegyház híveként is megvan a közösségekben az a képesség, amivel az egyházak hivatalos papjai között is megkülönböztetik a tanult hivatást és a legkülönfélébb módon megfogalmazott veleszületett képességet, ami a papságon túl méginkább elfogadott vezetőegyénséggé avat egyeseket. Ezt a különbséget őrizte meg minden olyan vallás, ahol az intézményes papság mellett megvan a próféta, a remete, a messze földön ismert szerzetes, a lélek kiválasztott emberének az „intézménye”: (prófeta, lelkipásztor, csodarabi, sztarec, remete).

3) E bevezető gondolatok után térjünk rá annak a jelenségnek a többszemponútú vizsgálatára, ami tulajdonképpen jelen munkám tárgyát képezi. A munkácsi görög katolikus egyházmegye területén élő rutén, román,

magyar nemzetiségű görög katolikusság leghíresebb sztarcének, szentéletű „látó” szerzetesének az egyéniségét és szerepét próbálom rekonstruálni a rendelkezésre álló források alapján.

Pászthory Árkád, a „Kegyعاتya”, saját korának, a vele egyidőben élőknek is megfejtethetlen rejtély, titokzatos személyiség volt. Valószínűleg 1844. október 17-én született a Máramaros vármegyei Kislonkán. Megnyugtató, minden kétségen felüli hiteles keresztlevelet soha nem tudott felmutatni. Felszentelt, bazilita szerzetes volt, s egész életét Máramaros, Szabolcs, Ung és Szatmár vármegyék, világtól eldugott, picinyke bazilita kolostoraiban élte le. Egyéniségével és tetteivel a korabeli Magyarország egész területéről tízezreket mozgatott meg. Hívei illetve követői voltak a társadalom minden rétegéből, s ügyeivel kormányhivatalokban és vatikáni államtitkárságokon foglalkoztak. Megjelenésére nézve magastermetű, de teljesen hétköznapi szakállas szerzetes volt, képzettsége semmiben nem különbözött rendtársaiétól, s négy vármegyéni világából soha nem mozdult ki. Rajongói „Kegyعاتyának”, szentnek, csodatévőnek, jövődbe látónak, csodálatos gyógyítónak, a szegények pártfogójának, zseninek, a Szentlélek emberének tartották, míg ellenségei, akik úgyszintén számosan voltak, közönséges szélhámosnak, szemfényvesztő csalónak, zsarolónak, kuruzslónak, az ördöggel cimborálónak tartották. Mindezeket a minősítéseket az egyházi és világi tanúkihallgatások jegyzőkönyvei tartalmazzák. Az a legtanulságosabb ezekben a jegyzőkönyvekben, hogy csak arról hallgatnak, legfeljebb elejtett utalásokat tesznek, ami a több évtizedes pereskedést elindította és a nemzetközi diplomácia szintjéig életben tartotta. A jegyzőkönyvekben ilyen elejtett kérdésekre lehet bukkanni: „Vannak-e ágensei vagy médiumai a zsaroláshoz? Adott-e gyógyszereket? Igaz-e, hogy a saját szobájában gyóntat?” A sajátkezűleg aláírt jegyzőkönyv szerint csak ez utóbbit ismerte el. Ezzel szemben Dr. Ecsedi Gedeon 41 éves, református vallású bikszádi körorvos a következőket vallja: „Pászthory Árkád idejövetele után nemsokára küldött egy nagy ív papírra, orvos által írott 50-60 receptet az avas-felsőfalusi gyógyszertárba elkészítés végett. A gyógyszerész, mivel kételyei voltak, hozzá küldte azt megbírállás végett, vajon elkészítheti-e? Az orvosi vények helyesen voltak kiállítva a következő betegségek ellen: epilepszia, reuma, szívbaj, stb. ellen. A gyógyszerek nem készítették el az orvos tilalma miatt, mert erősen ható szerek voltak benne, de meg elképzeltetlen volt előtte, hogy egy zárdafőnök miképpen küldhet ilyen különös betegségek ellen ily tömeges gyógyszerrendelést.” Pedig ahhoz, hogy megközelítsük a „Kegyعاتya” titkát, ezen az úton kell továbbmennünk.

Előlegezzék meg nekem a részletek és az összefüggések ismeretében azt a kutatói alapállást, hogy rendkívüli képességekkel rendelkező emberről van szó, aki tudatában van képességének, s céltudatosan, pontosabban a sokra hivatott ember öntudatával használja képességeit. A jegyzőkönyv ko-

rábban említett azon kérdése, hogy a szobájában gyóntat-e, s a kérdésre adott beismerő válasz az első kulcs a megoldáshoz. A „Kegyesatya” a maga rendkívüli képességeit a gyóntatás keretében használta. A gyóntatásban a teljes és örök titoktartás mellett folytatott őszinte beszélgetés egy avatott vezetővel már önmagában pszichoterápiás helyzet, s a „Kegyesatya” ezt a helyzetet a maga rendkívüli képességeivel fölerősítette, s pszichoszomatikus kezeléssel egészítette ki azzal, hogy a pszichoterápiás kezelés mellé orvosilag korrekt, gyógyszerész által elkészített hatékony gyógyszert is adott. Ezt a komplex folyamatot nem lehetett a liturgikus térben végzett gyónás keretei között tartani, s ezért választotta a szobájában való gyóntatást. Tehát a „Kegyesatya” a tömegesen hozzáfordulók mentálhigiénés problémáira valóságos, hatékony kezelést adott. A tevékenysége azonban a vázoltnál is összetettebb és árnyaltabb. Az emberiséggel egyidős az emberi megismerés határait átlépő tudás iránti igény, de az erre a területre való belépését az Ószövetség is tiltotta. „Ne akadjon közted senki, aki fiát vagy lányát arra készíti, hogy tűzön menjen át, aki jövendőmondásra, varázslásra, csillagióslásra vagy boszorkányságra adja magát, aki bűbájosságot úz, szellemet vagy lelket kérdez, aki halottat idéz.” (Deut. 18,10. vö. I. Sám 28. f. és a Deut. 13. f.) A Deuteronomium 18,15-22. versében az Ószövetség megfogalmazza az új, pozitív intézményt a próféta, a szószóló formájában: „Prófétát támasztok nekik testvéreik köréből, mint téged, neki adom ajkára szavaimat, s ő mindent tudtukra ad, amit parancsolok neki.” (Deut. 18, 18c.) Ezt az intézményt, a „Szentlélek” emberét örökölte a kereszténység is, de méginkább nem tudott vele az intézményesülés után mit kezdeni, mint az ószövetségi zsidóság. Az egyház a transzcendens és a jelenvaló közötti közvetítés nem formális, nem intézményes területéről teljesen kivonult. Az egyetemes emberi igény azonban megmaradt, s ezt az igényt tudta a „Kegyesatya” a maga korában kielégíteni. A szemtanúk elbeszélése alapján produkált parafizikai jelenségeket; kapcsolatot teremtett halottakkal; de felhasználta a képességeit, illetve kamatoztatta anyagi természetű ügyekben is; de rendszeresen jártak hozzá anyák is, hogy születendő gyermekük sorsát tudakolják. Élete végéig tömegesen zarándokoltak hozzá, de a fénykora bikszádi házfőnöksége idejére esett, azon a Bikszádon, amelyik híres búcsújáróhely és kedvelt gyógyfürdőhely volt. Egy ilyen kétszeresen forgalmas helyen már jó szónoki tehetséggel is híres emberré válhatott volna.

Egy egészen más területen elért eredményei azonban sokkal több számító céltudatosság vélelmezésére jogosítanak fel bennünket. A családjának, ha az volt a valódi neve, amit ismerünk, az 1897-es Gazdacímtár szerint egy talpalatnyi birtoka sem volt.² Egy 1900. október 3-án felvett jegy-

² A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája 2. kötet. Gazdacímtár 1897; 368, 400, 402, 582.

zökönyvben eskü alatt vallja, hogy a Szatmár vármegyei Turvékonyán semmi birtoka nincs, hiszen kötelezi a szegénységi fogadalom. A Magyarország vármegyéi és városai című sorozat Szatmár vármegye kötetében olvashatjuk: „Turvékonya. Pászthory Árkád gazdasága. Hozzá tartoznak a Felsőfalu, Bujánháza, Lekencze, Terep, Bikszád határában fekvő részek is. Összterület 3000 m. hold. Ebből kert és beltelek 6, szántóföld 2370, erdő 100, szőlő 2 hold, a többi legelő. Szabad gazdálkodást folytat.

Lóállomány 20 db vegyes faj. Szarvasmarha 200 db magyar és nyugoti, ebből 21 jármos ökör, a többi gulyabéli. Juhállomány 300 db fésűs birka. Sertés-tenyésztés: 30 mangalicza és yorkshirei anyakoca és szaporulata, 5-6 kannal. Gyümölcsöse Terepen 3 holdnyi. Gőzmalma van saját szükségletére. A munkaerőt helyben szerzi.”³ Természetesen az 1897-es Gazdacím tárban sincs nyoma ennek a mintagazdaságnak, s ennek az az oka, hogy minden vagyontárgy, különféle jogcímen az üzletfelei és a bizalmasai nevében volt. Ezekben a gazdasági ügyekben a környékről kivándorolt amerikai magyarok is segítettek. Ez a kitérő azért fontos, mert a gazdasági ügyekben egy minden lehetőséget gátlástalanul fel- és kihasználó menedzsert ismerhetünk meg, aki rövid idő alatt szédítő vagyonra tett szert, évente hatalmas pénzbevételt forgatott, de árvaházat és szegényházat működtetett, s naponta tömeges, rendszeres segélyeket osztogatott az előbb már idézett Szatmár vármegye kötet szerint: „Turvékonya, Pászthory Árkádnak is van nagyobb birtoka és szépen berendezett magántanyája, ahol az ismert emberbarát árvaházat és szegényházat tart fenn. Téli időben van rá eset, hogy naponként 150-200 szegényt is ellát jó eledellel és szállással. Nagy hatással dolgozik az alkoholizmus elfojtásán és a magyarosodás terjesztésén.”⁴ Ez is egy olyan terület volt, ahonnan mindenki szívesen kivonult. A „Kegyesatya” a kezén átmenő gazdasági hatalom egy részét a tömeges, általános szegénység lefedetlen területére fordította. Példátlan népszerűségét szociális fogékonysága is magyarázza.

A Hajdudorogi Görög Katolikus Egyházmegye alapítása körüli nemzetiségi harcokban, majd az első világháború elején kémgyanus ügyekbe keveredett. A hajdudorogi görög katolikus püspök, Miklóssy István vállalt érte kezességet a magyar kormánynál és a Vatikánnál, ami valójában háziőrizetet jelentett élete utolsó másfél évében a nyíregyházi püspökségen. 1916. február 22-én halt meg Nyíregyházán, s ott is temették el. Sírhelye, illetve a fölé épített kis kápolna a nyíregyházi Morgó temetőben zárandokhely, s a tisztelők szószerint naponta gondozzák. Követői a Szentlélek emberének tartják, s élő, félig titkos kultusza van. Csak a haláluk után lehet megtudni papokról, hogy a sírjánál miséztek, vagy ott elvég-

³ BOROVSKY É. n. 320.

⁴ BOROVSKY É. n. 161.

zendő halotti megemlékezést vállaltak. Hívei ma is a legteljesebb tisztelettel és félelemmel mernek csak beszélni róla. Ereklüként őrzött fényképét láthattam, de megszerezni nem tudtam, mert a tulajdonosa ragaszkodott hozzá, hogy temessék el vele. Tekintélye halála óta az egymást váltó püspökökével vetekszik.

Nem szeretnék azonban ezeknél a mégoly érdekes recens részleteknél leragadni, hanem néhány kitekintés megfogalmazására használom fel a konkrét témát. A „Kegyesatya” képviselte „látó ember” jelenséget abban a sokszorosán rétegezett régióban lehet teljességre és hitelességre törekvően vizsgálni, amelyikben megszületett és élt ez a jelenség. Ebben a munkában nem lehet nélkülözni két olyan alapművet, amelyik az utóbbi időben jelent meg, s mindkettő a maga nemében azt a szakmai csúcst jelent, ami egyben a létrehozó módszertan végső határát is reprezentálja.

Az első munka Udvari István: *Ruszinok a 18. században* c. forráskiadványa, a másik pedig Kósa László: *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880-1920)*. Udvari István ruszin forrásai megrajzolnak Galícia és Bukovina mellett egy régiót a korabeli Magyarországon, s ez a régió egybeesik az akkori Munkácsi Egyházmegye területével. A szerzőnek nem ez volt a szándéka, de ez is következik belőle. Kósa Lászlónak ez volt a szándéka, meg is közelítette ezt a területet is, az itt élő magyarságot is, de ezt a régiót nem tapintotta ki. A két egymáshoz időben közel megjelent munkának ebből a különös kettősségből arra lehet következtetni, hogy ha csak a magyarság más-más szempontú táji-történeti tagolódását vizsgáljuk, nem tudjuk kezelni a sokszorosán vegyeslakosságú területen élő magyarságot sem. Indokoltnak látszik a magyarság különféle szempontú táji-történeti tagolódásának a feldolgozása után belekezdni a Kárpát medence táji-történeti tagozódásának, az együttélő nemzeteknek otthont adó régióknak a számbavételébe. Ezek a régiók a valóság alapszövetét adják, ahogy a szőnyeg felvető szálai hordozzák a minták megszámlálhatatlan sokaságát. A Munkácsi egyházmegye 13 vármegyére kiterjedő területén együtt élt magyar, román, rutén, sváb, szlovák, zsidó, a maga katolikus, görög katolikus, görög keleti, református, lutheránus, zsidó egyházában. Megtalálható ezen a területen szinte minden domborzati forma, számtalan mesterség, a mezőgazdaság és az állattartás számos ágazata, s fontos kereskedelmi útvonalak vezettek át rajta. A nyomtatott kötetben megjelenő leíró és rendszerező néprajz az említett két műben elérte teljesítőképesége határait. Annak a régiónak, amelyikben a „Kegyesatya” típusú egyéniségeket szeretnének vizsgálni, az egymásra és egymásba rétegződő gazdasági, társadalmi és kulturális szövetének a megragadásához és élő működésének a modellezéséhez módszertant és információhordozót kell váltani. A közeg megragadásának és az összetevők kezelésének a nehézségi foka óvatosságra kell hogy intse a népi vallásosság kutatóját, s

rá kell hogy döbbsentse, hogy ennek a régióknak a „látó” embere, aki lehet a bikszádi Kegyesatya vagy a kállói, bodrogkeresztúri csodarabbi, vagy baptista parasztpróféta egyaránt egy olyan közeg szülötte, aminek az információit hagyományos információhordozók helyett egy térinformatikai rendszer képes kezelni relációs adatbázisban. Ez viszont magában hordoz egy másik, megkerülhetetlen felismerést, nevezetesen azt, hogy hasonló feladattal csak interdiszciplináris kutatás tud megbirkózni csoportmunkával. Kiemelten így van ez olyan esetben, amikor a szakmai vizsgálódás tárgya a szervező egyéniség, s méginkább így van, ha egyedülálló, különleges tehetségű személyiségekről van szó. A „Kegyesatya” esetében a pszichológiai antropológia, a keleti teológia, a művelődéstörténet, a leíró néprajz és az informatika együttesen adott lehetőségeivel van remény arra, hogy meg lehet próbálni a jelenséget a maga teljességében felgyűjteni, feldolgozni és értelmezni.

Megfogalmazódhat az olvasóban az az érzés, hogy ágyúval lödözök verebekre, mert egy falusi búcsúvezető tevékenységének a földolgozása semmi gondot nem okoz a hagyományos gyűjtő, leíró néprajz eszközeivel sem. Szerintem viszont a vallási néprajzban éppen a közösség szervező egyéniségeinek kutatása az a terület, ahol a leghamarabb túl kell lépni egy konzerválódott, múlt századi gyűjtés típusú szemléleten, s a vallási néprajznak módszertanában megújult, teljességre törekvő alkalmazott társadalomtudományként kell tenni a kötelességét. Végezetül utalnék még a rész-egész viszonyra, abban a tekintetben, hogy a szemléletnek, a módszertannak a minél teljesebbre kell törekedni, amit a részproblémákra vagy egyszerűbb esetekre gond nélkül lehet alkalmazni.

IRODALOM

BALASSA Iván-ORTUTAY Gyula

1979 Magyar néprajz. Budapest

BOROVSKY Samu

é. n. Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye. Budapest
DÖMÖTÖR Tekla (főszerk.)

1990 Népszokás, néphit, népi vallásosság. Magyar Néprajz VII.
Budapest

A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája 2. kötet,
Gazdacímtár. Budapest, 1897.

ORTUTAY Gyula (szerk.)

1977-1982 Magyar néprajzi lexikon 1-5. Budapest

FOLK RELIGION – COMPLEMENTER RELIGION

ANDRÁS CSERBÁK

In the Hungarian ethnography of religion besides the everyday work there are two unsolved theoretical questions.

On the one hand the scholars of the ethnography of religion should free themselves from a hidden critique of religion, that manifests itself in confrontating folk religiousness and professional religiousness in allusions or openly. It isn't an excellent idea if scholars qualify folk religiousness always positively, and the church professional religiousness always negatively, this way overstepping the mark of the compulsory neutrality of competence, or professional objectiveness. It is nearer the truth, if the two kinds of religiousness are complementarily interpreted as an integral whole.

It seems to be an urgent thing to extend systematic approximation to another field of the ethnography of religion. In the European ethnography there is an ambition to study the phenomena of folk religiousness, the folk beliefs, religious customs and of healing with religious acts in the complex system of religious ethnology, on the evidence of the religious elements.

The principle of interdisciplinarity is also operative inside the same science, and admitting the results of more and more special studies, we must consider at least the same level the results of seizing and interpreting phenomena in their complexity and systematic inferences. This complex method is especially suitable for examining the special organizer personalities of the folk religiousness or the clairvoyants of singular abilities, as their personal attractiveness have sometimes extended over several regions. Consequently, the geographical environment itself is extremely complex, where uncommon phenomena must be seized, studied and interpreted.

So the complexity of the unresolved problems and the complexity of processing results makes necessary the use of the interdisciplinary teamwork and the technical advantages of the computers.